

2005 IRAK ANAYASASI'NA GÖRE CUMHURBAŞKANININ YETKİLERİ*

Bedrettin BAYRAKTAR**

POWERS OF THE PRESIDENT IN THE IRAQI CONSTITUTION OF 2005

ÖZ

2005 Irak Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanı'nın Yetkileri başlıklı çalışmanın önemi, bu anayasanın kuvvetler ayrılığı ilkesi temelinde parlamenter temsili sistemi esas almasından ileri gelir. Bu sistemde parlamenter yürütme organı ikili olduğundan sorumsuz bir devlet başkanına karşılık sorumlu bir kabine bulunur. Bu nitelik, cumhurbaşkanının yetkisi bağlamında anayasa hukuku doktrinini iki farklı eğilime ayırmıştır. İlk eğilime göre, bilhassa devlet başkanının miras yoluyla görev üstlendiği durumlarda, hiçbir fiili yetki sergilemediğinden cumhurbaşkanının rolü olumsuzdur. Diğer eğilim ise yetki ve otoritesi anayasal olduğundan cumhurbaşkanının rolü olumludur ve bilhassa seçim yoluyla görev üstlendiği durumlarda bu yetkiler geniştir.

* Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 06.08.2019.

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

E-mail Adresi: bedrettinbayraktar2000@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7815-0434

O halde 2005 Irak Anayasası'nda cumhurbaşkanının yetkileri incelenecek olursa; acaba anayasa metinleri onursal ve protokol nitelikli yetkiler mi, yoksa etkili ve aktif bir rol üstlenebilmesine olanak sağlayan fiili yetkiler mi tanımıştır? Binaenaleyh araştırma konusu dört bölümde incelenmiştir. İlk bölümde 2005 Anayasası'na göre Irak'ta Hükümet Sistemi, ikinci bölümde 2005 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Yasama Yetkileri, üçüncü bölümde 2005 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Yürütme Yetkileri ve son bölüm olan dördüncü bölümde ise 2005 Anayasası'nda Cumhurbaşkanının Yargı Yetkileri ele alınmıştır.

Araştırma sonucunda, parlamenter sistemin temellerine zarar verilmesi amacıyla devlet başkanının yetkilerini genişletecek ve demokratik sistemin esasları korunacak şekilde 2005 Irak Cumhuriyeti Anayasasının yeniden düzenlenmesinin zaruri olduğu kanaatine varılmış, bu bağlamda çeşitli öneriler sunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER: Irak, 2005 Anayasası, Cumhurbaşkanı, Yetkiler, Hükümet Sistemi.

ABSTRACT

The importance of this article stems from the fact that the Iraqi Constitution of 2005 is based on a parliamentary representational system ground on the principle of separation of powers. In this system, there is a head of state who is irresponsible of its acts and a responsible cabinet because the parliamentary executive body is bilateral. This attribute has allocated the constitutional law to two different trends in the context of the authority of the president. In the first trend, the role of the president is negative, especially in the occasions when the head of state assumes a duty through the inheritance. In the other trend, the role of the president is positive. Because the authority and the powers of the president are constitutional. Particularly, the president has broad authority when it assumes duty by election.

If we examine the authority of the president in the Iraqi Constitution of 2005, it can be asked whether the constitutional texts give honorary and protocol-qualified authorities or de facto authorities that enable it to play an effective and active role. Therefore, the research subject has been examined in four sections. The government system of Iraq based on the constitution of 2005 was discussed in the first section. The legislative powers of the President in the constitution of 2005 were addressed in the second section. And the executive powers of the President in the constitution of 2005 were addressed in

the third section. Lastly, the judiciary powers of the President in the constitution of 2005 were addressed in the fourth section.

In conclusion, the reorganization of the constitution of the Republic of Iraq is essential to extend the powers of the president in order not to damage the foundations of the parliamentary system and to protect the principles of the democratic system. And in this context, various proposals are presented in this article.

KEY WORDS: Iraq, Constitution of 2005, President, Authorities and Powers, Government System.

GİRİŞ

Devlet başkanının yetki ve görevleri, devletin hükümet sisteminin yapısına bağlı olarak değişir. Devlet başkanı ve bakanlar kurulu tarafından temsil edilen ikili yürütme organı ile karakterize olan parlamenter sistemde cumhurbaşkanının rolü semboliktir. Bu sistem, kuvvetler arasında dengenin korunmasına dayanırken, bakanlar kurulu gerçek otoriteyi kullanma sorumluluğunu taşımaktadır. Başkanlık sisteminde ise devlet başkanı, yetkilerini doğrudan ve fiili olarak kullanır. Irak, 2003 olaylarından sonra¹ bir dizi siyasi ve anayasal dönüşüm süreçlerinden geçmiş, 2004 yılında *Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu* çıkarılmıştır. Bu Kanun, “geçiş dönemi” ifadesini, kalıcı Irak anayasasının hazırlanması ve en geç 31 Aralık 2005 tarihine kadar yeni Irak hükümetinin kurulması için gerekli dönem olarak yorumlamıştır.² 15 Aralık 2005 tarihinde 2005 Anayasası Irak halkının oylamasına sunulmuş ve referandum sonucu anayasa yürürlüğe girmiştir. Bu Anayasada cumhuriyetçi, temsili, parlamenter nitelikte ve federal birlik esasına dayalı bir sistem benimsemiştir.³

I- 2005 ANAYASASI'NA GÖRE IRAK'TA HÜKÜMET SİSTEMİ

Siyasal hükümet sistemleri, kuvvetler ayrılığı ilkesinin getirdiği fikirler sonucu ortaya çıkmıştır. Siyasal sistemlerin üç biçimi arasındaki ayrım anlayışı, kuvvetler ayrılığı ve aralarındaki bağlantıların boyutu açısından değerlendirilmiştir. Kuvvetler arasında iş birliği ve denge temelinde ise parlamenter sistem-

¹ Irak'ın yeni siyasi ve anayasal sistemi, Amerika'nın Irak'ı işgal edip 35 yıl boyunca hüküm süren siyasi iktidara son verdiği 2003 yılından sonra tesis edilmiştir.

² EL-ŞUKRÎ Ali Yusuf, (2005), *Dirâsât Havle'd Dustûri'l-Iraqi "Irak Anayasası Üzerine Çalışmalar"*, 3. Baskı, Âfâk Irak Çalışma ve Araştırmaları Vakfı, Bağdat, s. 263.

³ EL-ŞUKRÎ, (2005), s. 264.

dir. Genel kuvvetler arasında katı bir ayırım varsa başkanlık sistemidir. Parlamenter sistemde devlet başkanının yetkileri şekli, fonksiyonları protokol yönünden sembolik iken; başkanlık sisteminde devlet başkanı yetkilerini doğrudan ve fiili olarak kullanır. 2005 Irak Anayasası'nın öngördüğü hükümet sistemi ise parlamenter (Temsilciler Meclisi)⁴ nitelikte olduğu Anayasa'nın 1. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, "Irak Cumhuriyeti egemen, bağımsız ve federal bir devlettir. Yönetim şekli cumhuriyetçi, temsili (parlamenter) ve demokrattır. Bu anayasa Irak'ın bütünlüğünü garanti eder."⁵ Sistemde Devlet Başkanı, Bakanlar Kurulu ve Temsilciler Meclisi yer almaktadır. Başbakan ve Bakanlar, Temsilciler Meclisi'ne karşı ayrı ayrı ve kolektif olarak sorumludurlar.⁶

2005 Anayasası'nın 47. maddesi ise, federal otoriteler yasama, yürütme ve yargı makamlarını düzenlemektedir. Söz konusu makamlar kuvvetler ayrılığı ilkesine göre görevlerini yerine getirir.⁷

⁴ 2005 Irak Anayasasının 48. maddesine göre Federal Yasam Organı Temsilciler Meclisi ve Federal Meclis'ten oluşur. Irak'ta uygulanan federal kanunların çıkartılması bu iki meclisin görevidir. 49. maddenin 1. fıkrasına göre, "Temsilciler Meclisi bütün Irak halkını temsil eder ve seçim bölgelerinden her 100.000 kişiye bir milletvekili düşecek şekilde seçilen temsilcilerden oluşur. Milletvekilleri genel, gizli ve doğrudan oylama yoluyla seçilir. Mecliste halkın bütün kesimlerinin temsil edilmesine dikkat edilir." Milletvekili sayısı nüfus sayımından sonra belirlenir ve tüm Irak halkının farklı kesimleri bu mecliste temsil edilecektir. Ancak anayasada temsilin nasıl olacağı belirtilmemiştir. Seçim yasası, kadınlara pozitif ayrımcılık tanıyarak Temsilciler Meclisi'nde üye sayısının ¼'den daha az olmayan bir temsil imkânı sağlamıştır. Anayasanın 56. maddenin 1. fıkrasına göre, Temsilciler Meclisi'nin görev süresi dört yıldır. Bu dört yıl takvimle hesap edilir. Bu süre ilk oturumun yapıldığı tarihte başlar ve dördüncü yılın son günü sona erer. Anayasanın 59. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre, "Anayasada başka bir hüküm yoksa Temsilciler Meclisi, üyelerinin nitelikli çoğunluğu ile toplanır. Toplantı yeterli sayı sağlandıktan sonra Temsilciler Meclisi oturumlarında kararlar aksi belirtmedikçe salt çoğunlukla alınır". Alınan kararlar 59. maddede belirttiğimiz gibi bulunan üyelerin salt çoğunluğuyla gerçekleşir. Eğer üyelerin oyları eşit olursa, Temsilciler Meclisi Başkanı hangi tarafa oy verdiyse o taraf tercih edilir. Buna göre anayasada belirlenen vasıflı oy hali dışındaki hallerde bu hükme uygun hareket edilecektir. Yasama yılı ise iki yasama döneminden oluşur. Birinci yasama dönemi 1 Mart'ta başlayıp 30 Haziran'a kadar, ikinci yasama dönemi ise 1 Eylülde başlar ve 31 Aralıkta sona erer.

⁵ Bkz. El-Vakâi El-Irakîyye "Irak'ın Resmî Gazetesi", Sayı: 4012, 28.12.2005.

⁶ ŞÜKÜR Soran, HASAN Mazin, (Mart 2005), "Irak'ta Demokrasi Provası", Asam Dergisi, Cilt 5, Sayı 59, Ankara, s. 21.

⁷ Bkz. El-Vakâi El-Irakîyye "Irak'ın Resmî Gazetesi", Sayı: 3985, Temmuz 2004.

Yukarıda ifade edildiği gibi anayasanın, organlar arasındaki kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsediğini görüyoruz. Fakat Anayasa'nın 61. maddesine müracaat edildiğinde Temsilciler Meclisi'nin yetki alanlarını ele alan bu maddede yasama organının (Temsilciler Meclisi) yürütme ve yargı organlarının görevlerine nasıl müdahale ettiğini açık bir şekilde görebiliyoruz. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz:

A- Temsilciler Meclisi'nin yetkileri arasında fonksiyonel göreve sahip (Temyiz Mahkemesi Başkanını ve üyelerini, Savcılık Başkanını ve Adalet Yüksek Kurulu Başkanını) atama yetkisi bulunmaktadır.

B- Bakanlar Kurulu'nun önerisi üzerine büyükelçiler ve özel atamaya tabi diğer yetkililer.

C- Bakanlar Kurulu'nun önerisi üzerine Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları ile tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Başkanını atamak.⁸

Yukarıda görüldüğü gibi, Savcılık Başkanı, Adalet Yüksek Kurulu Başkanı gibi yargı ile ilgili önemli makamlar, anayasada yargı organının temsilcisi olarak sayılan yüksek yargı kuruluna bağlı olması gerekirdi. Bu tür görev ve yetkiler yasama temsilcisi olan Temsilciler Meclisi'ne verilmesi, organlar arasındaki kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal etmiştir.

Bu mevzuda diğer bir husus da Temsilciler Meclisi'nin, elçileri, Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları, tümen komutanını ve daha yüksek düzeydeki kişileri ataması nedeniyle, yasama organı (Temsilciler Meclisi) tarafından yürütme organına (Bakanlar Kurulu) müdahale edilmiş sayılmaktadır. Çünkü elçileri atama görevi, Bakanlar Kurulu'nun Dışişleri Bakanlığı'na danışarak yapılması gereken bir durumdur. Aynı durumu, Temsilciler Meclisi'nin, Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları, tümen komutanını ve daha yüksek düzeydeki kişileri atama görevinde de görüyoruz. Bu atama görevleri, Savunma Bakanlığı'nın Bakanlar Kurulu'na danışarak yetkisi dâhilinde olan bir konudur.⁹ Bu yetki alanının Temsilciler Meclisi'ne verilmesi, aşırı bir durum olup Temsilciler Meclisi, yasama görevlerini kendi tekeline almış olmaktadır. Bu da Anayasa'nın 47. maddesinde açıklanan hükümlere aykırıdır.

⁸ 2005 Irak Anayasası 61. madde 5. fıkra (a) bendi.

⁹ ESAD Fayiz, (2005), *Nâzra fi'l-Nizâmü'l Destûriyye ve'l-Siyâsiyyetü'l-İrâkiyye*, Dâr'ul-Butsan Yayınevi, Bağdat, s. 44-45.

Diğer taraftan, Temsilciler Meclisi'ne yasama yetkilerinin yanında başka yetkiler de verilmiştir. Bu yetkiler, Temsilciler Meclisi'nin devlet kademelelerinde birçok hassas ve fonksiyonel görevlerdeki hâkimiyetini göstermektedir. Bu durum görevlerin var oluş ilkelerini bozarak saygınlığını zedelemektedir. Gerçekten de Irak'ın geçiş döneminde bakanlıklarda yapılan görevlendirmelerde atanan kişiler, ehliyetli olmayıp sadece parti mensubu olduklarından dolayı atanmışlardır. Bunu daha açık bir şekilde ifade edersek, anayasanın getirmiş olduğu siyasi yönetim, yürütmenin güçlülüğü bakımından sistemlerin en zayıfı olan meclis hâkimiyetine dayalı parlamenter sistemidir. Sistemin bu şekilde tercihinin, Irak'ın siyasi hayatına hâkim olan ırk ve mezhebe dayalı grup ve cemaatleri idare etmek için yapıldığı kanaatindeyiz.¹⁰

II- 2005 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ YASAMA İLE İLGİLİ YETKİLERİ

Yürürlükteki Irak anayasası, Cumhurbaşkanı'nın görevlerini genel bir biçimde açıklamıştır. Anayasanın 67. maddesi uyarınca, Cumhurbaşkanı'nın önemli yetkilere sahip olmasını öngörmektedir. 67. maddeye göre, *"Cumhurbaşkanı, devletin başkanıdır. Vatanın birliğinin sembolüdür. Ülkenin egemenliğini temsil eder. Anayasaya bağlılığı teminat altına alır. Irak'ın bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün anayasa hükümlerine uygun olarak korunması için faaliyet gösterir."* Kuşku yok ki metindeki terimlerin realiteye dönüştürülmesi, zorunlu olarak cumhurbaşkanı'nın daha fazla yetkiye sahip olmasını gerektirmektedir. Özellikle Irak Anayasası, üçlü kararname ilkesini (Başbakan – ilgili bakan) benimsememiştir ki bu durum, cumhurbaşkanı'nın Anayasanın verdiği yetkileri tek başına kullanmakta olduğu anlamına gelmektedir.¹¹

Bu bölümde, Cumhurbaşkanı'nın yasamaya ilişkin yetkileri iki yönden incelenecektir. İlki Temsilciler Meclisi ile ilişkisi bağlamında yetkileri, diğeri ise yasama sürecine ilişkin yetkileri:

A- Cumhurbaşkanı'nın Temsilciler Meclisine İlişkin Yetkileri

1- Temsilciler Meclisi'ni olağan toplantıya çağırma yetkisi

Anayasanın 73. maddesinin 4. fıkrası, Cumhurbaşkanı'na Temsilciler

¹⁰ ESAD Fayiz, (2005), Dirâse Nâkdiyye Li'destûr Cumhuriyetû'l-İrak, Dâr'ul-Butsan Yayınevi, Bağdat, s. 40.

¹¹ EL-ŞUKRÎ Ali Yusuf, (2011), et-Tenâsub beyne Sultati Raîsi'd-Devle ve Mesûliyyetihi fi'd-Desâtiri'l-Arabiyye "Arap Anayasalarında Devlet Başkanının Yetkileri ile Sorumlulukları Arasındaki Orantı", El-Halebi Hukuk Yayınları, Amman, s. 127.

Meclisi'ni olağan toplantıya çağırma yetkisi tanımıştır.¹² 54. madde, toplantıya çağırmanın cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile olması gerektiğini açıklamıştır. Bu çağrı, sadece ilk oturum için geçerli olup seçim sonuçlarının onaylanmasından itibaren on beş gün içinde yapılmalıdır. Söz konusu bu oturum, cumhurbaşkanının yeni Meclis üyelerine hoş geldiniz konuşması yapacağı bir protokol oturumu olup cumhurbaşkanı ve yardımcılarını seçmek üzere en kıdemli üye tarafından yönetilir. İlk toplantıdan sonraki toplantıların yapılması, Meclis tarafından belirlenen iç tüzük kurallarına uygun olarak kararlaştırılır.¹³ Anayasa, Cumhurbaşkanının bu 15 günlük süre içinde Temsilciler Meclisi'ni toplantıya çağırması durumunda ne yapılacağına ilişkin hüküm içermemektedir. Kanaatimizce, bu durumda yasa koyucunun Temsilciler Meclisi'ne yasa hükmü ile toplanmasına izin vermesi daha uygun olurdu.

2- Temsilciler Meclisi'ni olağanüstü toplantıya çağırma yetkisi

Irak Anayasası, cumhurbaşkanına ilk teşkili sırasında Temsilciler Meclisi'ni ilk olağan oturumunu düzenlemeye çağırma yetkisi vermekle yetinmeyip savaş, iç karışıklıklar veya doğal afet gibi krizlerin ortaya çıkması halinde de Meclisi olağanüstü toplantıya çağırma yetkisi tanımıştır. Anayasanın 58. maddesinin 1. fıkrasına göre, *“Cumhurbaşkanı veya Başbakan veya Temsilciler Meclisi Başkanı veya Temsilciler Meclisi üyelerinin 50'sinin istemiyle Meclis olağanüstü toplantıya çağırılabilir ve yalnızca toplantı çağırısına gerekçe gösterilen gündem ele alınır.”* Bu, Irak Anayasası'nın, geleneksel parlamenter sistemlerin anayasalarının aksine cumhurbaşkanının ve başbakanın Temsilciler Meclisi'ni olağanüstü toplantılara çağırma haklarını ayırdığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, 2005 Anayasası'na göre, üçlü kararname kuralına tabi olmadan olağanüstü toplantı için Temsilciler Meclisi'ni çağırma hakkı, Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemlerdendir.

¹² 2005 Irak Anayasa'nın 73. maddesinin 4. fıkrası: “Seçim sonuçlarının onaylandığı tarihten sonraki 15 gün içerisinde Temsilciler Meclisi'ni toplantıya çağırarak, ayrıca Anayasada belirtilen diğer durumlarda Temsilciler Meclisi'ni toplantıya çağırarak”.

¹³ ABDÜLHAMİD Esil Hazal, (2010), “Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının Hukuki Konumu”, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, el-Mustansariyye Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat, s. 313.

3- Yasama dönemini uzatmak

Yasama oturumunun dönemsel süresi dört aydır.¹⁴ Cumhurbaşkanı, belirlenmiş anayasal süre içinde gerçekleştirilmeyen görevler varsa bu sürenin uzatılmasını isteyebilir. Irak Anayasası, cumhurbaşkanına yasama döneminin uzatılmasını isteme yetkisi tanımış ve bu yetkiyi başbakanı da vermiştir. Böylece cumhurbaşkanı, ilk oturumun yapılması için Temsilciler Meclisi'ni tek başına çağırabilmektedir. Bu ise henüz başbakan belirlenmediği için olağan bir durumdur. Aynı şekilde, olağanüstü toplantılar ve yasama süresinin uzatılması için Temsilciler Meclisi'ne tek başına çağrıda bulunabilmektedir ve bu yetkisi üçlü kararnameye tabi değildir.¹⁵

4- Başbakanın Temsilciler Meclisi'nin feshi önerisini onaylama yetkisi

Temsilciler Meclisi'nin feshedilmesi, Meclisin olağan görev süresinden önce sonlandırılması anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, Meclisin görev süresinin olağan olmayan bir şekilde sona ermesi demektir. Zira yürütme organı, meclisi feshetmek ve anayasaya uygun olarak belirlenen görev sürelerinin sona ermesinden önce milletin temsilcilerinden temsilci statüsünü geri alma hakkına sahip olmaktadır.¹⁶ Bu yetki, parlamenter sistemde hükümetin aşağıdaki durumlarda sine-i millete dönebilmesi amacıyla kullanılmaktadır:¹⁷

- Bakanlar kurulu ile parlamento arasında bir anlaşmazlık halinde milleti hakem kılmak için,
- Devlet başkanının halkın desteklediğine inandığı görüşlerini savunduğu bir araç olarak,
- Yönetim veya seçim sisteminde köklü değişiklikler yapma arzusu,

¹⁴ Anayasanın 57. maddesi şöyledir: "Temsilciler Meclisi'nin, süreleri sekiz ay olan iki yasama dönemine ayrılmış yıllık toplantı dönemi bulunur..." Temsilciler Meclisi İç tüzüğünün 22. maddesi için bkz. El-Vakâi El-Irakîyye "Irak Resmî Gazetesi", Sayı: 4032, 05.02.2007.

¹⁵ ABDÜLHAMİD, (2010), s. 232; ABİD Hüseyin Lehvîn, (2012), "Irak Anayasalarında Devlet Başkanının Yetkileri ile Sorumlulukları Arasındaki Dengenin Boyutu-Karşılaştırmalı Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Bağdat Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat, s. 79.

¹⁶ YUNUS Meha Behçet, (1995), "Irak'ta Temsilciler Meclislerinin Feshi", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Bağdat Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat, s. 18.

¹⁷ EL-CEMEL Yahya, (1974), en-Nizâmu'd Düstûri fi Cumhuriyyeti Mısır el-Arabiyye meâ Mukaddime fi Diraseti'l-Mebâdii'd Düstûriyye el-Âmme "Mısır Arap Cumhuriyeti'nde Anayasal Sistem ile Birlikte Genel Anayasal İlkelere Giriş", Dâru'n Nahdati'l Arabiyye, Kahire, s. 234.

• Özellikle bir partinin kendi başına hükümet kurmasını mümkün kılacak parlamenter çoğunluğa ulaşamadığı ülkelerde yönetim istikrarını sağlayabilecek bir meclis oluşturma arzusunun varlığı, mevcudiyeti hallerinde Temsilciler Meclisi'nin Cumhurbaşkanı tarafından feshedilmesi mümkündür.¹⁸

Yürürlükteki Irak Anayasasının bu yetkiyi bizatihi Temsilciler Meclisi'ne vermiş olması dikkat çekicidir. Temsilciler Meclisi, üyelerinin üçte birinin istemi veya Başbakanın talebi ve cumhurbaşkanının onayına binaen salt çoğunlukla karar alındığı takdirde kendisini feshedebilmektedir.¹⁹ Bu yaklaşım, parlamentonun performansını zayıflatan ve kamu yararı ile ilgisi olmayan siyasi nedenlerden dolayı bakanlar kurulunun çalışmalarının aksamasına yol açmaktadır.²⁰

2005 Anayasası'na göre fesih hükmü Temsilciler Meclisi ile sınırlı olduğu için cumhurbaşkanının Temsilciler Meclisi'ni kendi başına ya da başbakanın talebi üzerine feshetme hakkı yoktur. Bu yaklaşım, parlamenter sistemin özellikleriyle uyumlu değildir. Yasa koyucunun, Temsilciler Meclisi'nin performansında bir zaaf olması halinde cumhurbaşkanlığı ile ilgili çözümü, gerektirici sebeplerden dolayı bakanlar kurulunun talebine binaen de başbakanlık ile ilgili çözümü benimsemesi ve her durumda halkın karar verici hale getirilmesi daha uygun olacaktır.²¹

2005 Anayasası ayrıca, parlamenter sistemin ilkeleri ile uyumlu olarak, Temsilciler Meclisi'nin feshedilmesi halinde bakanlar kurulunu da istifa etmiş kabul etmektedir.²² Zira Hükümet, Temsilciler Meclisi'nden teşkil edilmektedir. Hükümet varlık temelini kaybettiğinde devamlılığı için bir gerekçe kalmayacaktır.

5- Anayasa değişikliği teklif yetkisi

Anayasa değişikliği; anayasanın bir ya da daha fazla maddesinin kaldırıl-

¹⁸ BEDR Ahmed Selame, (2003), el-İhtisâs et-Teşrii li-Raîsi'd-Devle fi'n-Nizâmî'l Barlamânî "Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının Anayasal Yetkileri-Karşılaştırmalı Bir İnceleme Mısır, Fransa ve İngiltere", Dâru'n Nahdati'l Arabiyye, Kahire, s. 60-61.

¹⁹ Bkz. 2005 Anayasası, md. 64/1.

²⁰ HALİD Hamid Hanun, (2012), Mebâdiu'l-Kânun ed-Düstûri ve Tatavvuru'n-Nizâm es-Siyasi fi'l-İrâk "Irak'ta Anayasal Hukuk İlkeleri ve Siyasal Sistemin Gelişimi", 2. Baskı, Ed-Dâru'l-Câmiyye Basım-Yayın, Bağdat, s. 302.

²¹ HALİD, (2012), s. 305.

²² Bkz. 2005 Anayasası, md. 64/2.

ması, maddelere ekleme yapılması ya da yeni bir madde ile değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Anayasalarda değişiklik yapılması tüm dünyada normal bir durum olarak karşılanmaktadır. Değişiklik, beşerî yasama kuralının özelliklerindedir. Zira anayasa metni, yürürlüğe girdiği sırada var olan çevresel, politik, sosyal ve ekonomik koşulların sonucudur. Bazı metinlerin eklenmesi veya silinmesi için gereken güncellemelere ve değişkenlere ek olarak bu koşulların değişmesi zorunlu olarak değişiklik yapılmasını gerektirmektedir.²³ 2005 Irak Anayasası, 126/1. maddesinde, Anayasada değişiklik yapılmasını önermek için bakanlar kuruluna cumhurbaşkanı ile kolektif hareket etme yetkisi vermiştir. Madde metni şöyledir: *“Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu birlikte veya Temsilciler Meclisi üyelerinin beşte biri anayasada değişiklik yapılması teklifinde bulunabilir.”* Buna göre cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu onaylamadığı sürece anayasa değişikliği önerisinde bulunma hakkına sahip değildir. Bu ise söz konusu yetkinin önemini azaltmakta ve fiili olmaktan çok şeklî bir hale getirmektedir. Irak'ta bakanlar kurulunun kapasitesi, siyasal ve partisel yapının çeşitliliği, 2003'ten sonra Irak'taki siyasi süreci izleyen uzlaşmaların niteliği, bilhassa hükümetlerin nasıl kurulduğu bilindiğine göre, anayasa değişikliği önerisi üzerinde birbirleriyle veya cumhurbaşkanı ile uzlaşma şansı azalmaktadır.²⁴

B- Cumhurbaşkanının Yasama Sürecine İlişkin Yetkileri

1- Yasa tasarısı önerme yetkisi

Irak Anayasası, cumhurbaşkanı ve başbakanı yasa tasarısı önerme hakkı vermiştir. Yasa tasarısı önerileri, on milletvekili veya ihtisas komisyonlarından biri tarafından da Temsilciler Meclisi'ne sunulabilmektedir.²⁵

²³ EL-ŞUKRÎ, (2011), s. 145.

²⁴ Bazı anayasalar, anayasa değişiklik önerisi hakkında Cumhurbaşkanına başka bir makamı ortak etmiştir. 2003 Komor Adaları Anayasası'nın 37. maddesi, anayasa değişiklik önerisi yetkisinde cumhurbaşkanı ile birlikte Federal Meclis üyelerinin en az üçte ikisinin onayının bulunmasını şart koşmuştur. Ancak anayasaların çoğu bu hakkı münferit olarak devlet başkanına tanımıştır.

²⁵ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 60/1-2. Anayasa, cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından sunulan yasa tasarısı ile Temsilciler Meclisi'nin en az on üyesi veya ilgili komisyonlarından biri tarafından sunulan kanun teklifi arasında ayırım yapmıştır. Federal Mahkemenin 12.07.2010 tarihli hükmünde şu ifadeler yer alır: “Yürürlükteki kanunlar ve mevzuatta yer alan koşulları taşıyan ve yürütme organı tarafından sunulan yasa tasarısı, yasama sürecine hazırlık amacıyla Temsilciler Meclisi'ne havale edilir. Temsilciler Meclisi'nin en az on üyesi veya ilgili komisyonlarından biri tarafından sunulan ka-

Anayasa metnine göre, cumhurbaşkanına başbakanıdan ayrı olarak yasa tasarısı önerme hakkı verilmiş olmaktadır. Böylece Irak Anayasası, cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtlayan dengeli parlamento sistemini benimseyen devletlerin anayasalarını izlememiştir. Bunlardan biri de yasa tasarısı önerme hakkının hükümetin girişimi ile olmasıdır.

Anayasa, genel bütçe tasarısının hazırlanması ve bakanlar kuruluna tahsis edilen ve onay için Temsilciler Meclisi'ne sunulan kesin bütçe ile ilgili hükümler hariç olmak üzere, cumhurbaşkanına olağan konularda veya mali konularda yasa tasarısı önerme hakkı tanımıştır.²⁶

2- Cumhurbaşkanının yasaları onaylama ve veto etme yetkileri

Öğretideki Anayasa Hukukçuları, onay yetkisinin ne anlama geldiği konusunda görüş birliği içindedir. Onay yetkisi, "Devlet başkanının sahip olduğu bir yetki olup devlet başkanı bu sayede parlamentonun kabul ettiği yasayı onaylamak yoluyla yasama sürecine katılır. Bu onay olmaksızın yasa kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiş sayılmaz."²⁷ Anayasanın 73/3. maddesine göre cumhurbaşkanı, "Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen yasaları onaylar ve yayımlar. Yasa, cumhurbaşkanına havale edilmesinin üzerinden on beş gün geçtikten sonra onaylanmış sayılır." Yukarıda belirtilen metinden, cumhurbaşkanının yasayı yayımlamasının zorunlu olduğu ve parlamenter ve başkanlık sistemlerinde devlet başkanına verilen veto yetkisinin tanınmadığı açıktır.²⁸ Oysaki Irak Anayasası parlamenter sistemi benimsemiştir.²⁹ Parlamenter sistemin en önemli özelliklerinden biri bilindiği üzere yasama ve yürütme organları

nun teklifi ise bir düşüncedir ve bu düşünce tasarı olamaz. Yasa tasarısı olarak hazırlanması için yürütme organına, daha sonra yasama sürecine hazırlık amacıyla Temsilciler Meclisi'ne havale edilmesi gerekir". Bkz. Yüksek Federal Mahkeme'nin (2010/Federal/43-44) sayılı hükmü: <http://www.iraqia.iq>. 05.06.2018.

²⁶ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 62/1-2.

²⁷ OSMAN Osman Halil, EL-TAMAVİ Süleyman, (1952), el-Kanun ed-Düstûri ve'l-Mebâdiu'l Amme ve'd-Düstûr el-Mısırî "Anayasa Hukuku, Genel İlkeler ve Mısır Anayasası", 3. Baskı, El-Fikr El-Arabi Yayınevi, Kahire, s. 344.

²⁸ Hukukçular, itiraz hakkının ya mutlak ya da nisbi olacağı konusunda görüş birliği içindedir. Aralarındaki fark, parlamentonun cumhurbaşkanının itirazını aşabilme gücüdür. Parlamento, itirazın etkisini kaldırabilirse nisbi itiraz sayılır. Bunu sağlayamazsa mutlak itiraz olur. Bkz. HAŞİM Şevki Saad, (2008), "Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının Yasama Yetkileri- Karşılaştırmalı Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Nehrayn Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, s. 88.

²⁹ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 1.

arasında bir denge sağlamaktır. Bu dengenin kurulması araçlarından biri ise, yasama organının onayladığı yasa tasarıları için devlet başkanına veto yetkisi tanınmasıdır. Şu durumda Anayasa, cumhurbaşkanına yasaları veto yetkisi vermemiştir. Dolayısıyla itiraz hakkı olmaksızın onaylamak ve yayımlamak zordur.³⁰ Bilindiği gibi tasdik kararlaştırma hakkı iken, itiraz engelleme hakkıdır. Oysa Anayasa, cumhurbaşkanına havale edildiği tarihten itibaren on beş gün içerisinde onaylanmamış yasa tasarıları yasa olarak kabul edip resmi gazetede yayımlanmasını öngörmektedir.³¹ Çok önemli bir konu açıklığa kavuşturulmalıdır: anayasa cumhurbaşkanı ile ilgili her hususu düzenlemekle yetkilidir. Ancak bu maddenin hükümleri, anayasanın 138. maddesine göre yürürlüğe girmesine müteakip bir oturum süresi için askıya alınmıştır. Bu maddeye göre, cumhurbaşkanının yerini başkanlık konseyi almıştır ve itiraz / veto yetkisi de dâhil olmak üzere cumhurbaşkanına verilmeyen ek yetkiler tanınmıştır.³²

³⁰ HALİD Hamid Hanun, (2009), Sultatu Raîsî'd-Devle fî'l-İ'tirâd alâ Meşrûâtî'l-Kavânîn "Devlet Başkanının Kanun Tasarılarına İtiraz Yetkisi", El-Ulum El-Kanuniyye Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, Bağdat Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat, s. 37.

³¹ HALİD, (2009), s. 38.

³² HALİD, (2012), s. 290.

3- Cumhurbaşkanının yasamaya ilişkin olağanüstü yetkileri

a- Başbakan ile birlikte olağanüstü hal ilanı teklifi sunma yetkisi

Olağanüstü hâl, ulusal çıkarları korumak için anayasal hükümler gereğince ilanı kararlaştırılan yasal bir düzenleme olup olağanüstü koşulları aşmak amacıyla yalnızca istisnai ve geçici olarak başvurulur.³³ 2005 Anayasası olağanüstü hâl ilanını şöyle düzenlemiştir: “Cumhurbaşkanı ve başbakanın ortak talebi ve Temsilciler Meclisi’nin üçte iki çoğunluğunun kabulüyle savaş ve olağanüstü hal ilan edilebilir.” Savaş ve olağanüstü hâl durumlarında başbakan devletin işlerini idare etmesine imkân tanıyan gerekli yetkilerle donatılır.³⁴ Bu anayasal metin, cumhurbaşkanına olağanüstü hâl ilan etme yetkisi tanımamış, bu yetkiyi Temsilciler Meclisi’ne vermiş Temsilciler Meclisi’nin yetkileri arasında saymış ve cumhurbaşkanının rolünü, başbakanla birlikte talepte bulunmakla sınırlandırmıştır.

Aynı şekilde Anayasa, Temsilciler Meclisi’nin yokluğunda, olağanüstü hal ilanını gerektiren istisnai koşulların meydana gelmesi durumunu ele almamıştır. Anayasa, cumhurbaşkanı olmaksızın başbakanı, olağanüstü hâlin ilanı durumunda devletin işlerini yönetmesine olanak tanıyan yetkilerle donatmıştır.³⁵

³³ Olağanüstü hâl, özgürlüklerin kısıtlanması, anayasal güvencelerin askıya alınması gibi içeriğinden ötürü tehlikeli ve istisnai bir sistem olarak bilinir. Ülkenin güvenlik, istikrar ve topraklarını tehdit edebilen tehlikelere maruz kaldığı durumlar dışında uygulanmaz. Olağanüstü halin uygulanması için iki şart bulunur. İlki, savaş çıkması veya savaş tehdidi, kargaşa çıkması, genel bir doğal afet yaşanması veya salgın hastalık gibi olağanüstü hâl ilan edilmesini gerektiren bir sebep veya gerekçenin varlığıdır. İkinci şart ise olağanüstü hâl ilanı ve bunu yapan makam parlamento denetimine tabi olmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. CEMALİDİN Sami, (2005), el-Kanun el-Düsturi ve’ş-Şer’iyyetü’l-Düsturiyye alâ Dû’l-Mahkeme ed-Düsturiyye el-Ulyâ “Yüksek Anayasa Mahkemesi’nin Kararı Işığında Anayasa Hukuku ve Anayasal Meşruiyet”, 2. Baskı, El-Meârif Yayınları, İskenderiye, s. 315 vd; EL-VEKİL Muhammed, (2003), Haletu’t-Tavâri ve Sulutat ed-Dabt el-İdari “Olağanüstü Hal ve İdari Düzenleme Yetkileri- Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, 2. Baskı, Dâru’n Nahdati’l Arabiyye, Kahire, s. 138 vd.

³⁴ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 61 /9-a-c.

³⁵ ED-DERRACİ Cafer Abid es-Sade Buheyr, (2009), el-Tevâzun beyne’s Sulta ve’l-Hurriyye fi’l-Enzimetü’l-Düsturiyye “Anayasal Sistemlerde Otorite-Özgürlük Dengesi- Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, 1. Baskı, Dâru’l-Hâmid Yayın-Dağıtım, Ürdün, s. 165.

b- Zorunlu kararname ve yetkilendirme kararname çıkarmak

Parlamentonun yokluğunda devlet, varlığını tehdit eden olağandışı koşullara maruz kalabilir ve bunları aşmak için mevcut yasal yollar yetersiz olabilir. Bu nedenle devlet başkanına, devletin varlığını korumak için kanun hükmünde kararname çıkarma hakkı ve devletin varlığını korumak için uygun önlemleri alma imkânı vererek yasal bir düzenlemeye gidilmesi kaçınılmazdır. Buna "zorunlu kararname" denilmektedir.³⁶ 2005 Irak Anayasasına bakıldığında, yasa koyucu, Temsilciler Meclisi'nin toplanmasını beklenemez hale getiren geciktirilemez koşulları aşmak için kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisini cumhurbaşkanına vermemiştir. Bu, anayasal bir eksiklik ve cumhurbaşkanının Irak'ın bağımsızlığını, egemenliğini, birliğini ve toprak bütünlüğünü koruma rolü ile bağdaşmamaktadır.

Yetkilendirme kararname ise parlamentonun, cumhurbaşkanınca temsil edilen yürütme otoritesini yasamaya ilişkin yetkilerle yetkilendirmesidir. Böylece cumhurbaşkanı, yetkilendirme yasasında belirtilen sınırlar dâhilinde bu yetkilerin kullanılmasında parlamentonun yerini almaktadır. Sonuç olarak, cumhurbaşkanının kararları parlamentonun yasama görevinin özelliklerini ve gücünü kazanmaktadır.³⁷ 2005 Anayasası, yasama yetkisi konusuna hiç değinmemiştir, dolayısıyla cumhurbaşkanına yasama yetkisi tanınmasına imkân sağlayan herhangi bir metin içermemiştir.³⁸

III- 2005 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ YÜRÜTME İLE İLGİLİ YETKİLERİ

2005 Irak Anayasası, 1. maddesi gereğince temsili parlamenter sistemi esas almıştır ve federal yürütme otoritesini cumhurbaşkanı ve bakanlar kuruluna bağlamıştır.³⁹ Bu ikili, yürütme otoritesini pekiştirmektedir. Zira bir cum-

³⁶ HAŞİM, (2008), s. 118; SELAM İhab Zeki, (1983), er-Rakâbe es-Siyasiyye alâ A'mâl es-Sulta et-Tenfiziyye fi'n-Nizâmî'l Barlamani "Parlamenter Sistemde Yürütme Otoritesinin Faaliyetlerine Yönelik Siyasi Denetim", Kahire, s. 214-221.

³⁷ FEHMİ Ömer Hilmi, (1980), el-Vazîfe et-Teşriyye li-Raîsî'd-Devle fi'n Nizâmeyn er-Riâsi ve'l-Barlamânî "Başkanlık ve Parlamenter Sistemlerde Devlet Başkanının Yasama Görevi - Karşılaştırmalı Bir İnceleme", 1. Baskı, Dâru'l Fikri'l Arabi, Kahire, s. 246.

³⁸ SÜLEYMAN İsam, (2010), el-Enzime el-Barlamâniyye beyne'n Nazariyye ve't-Tatbîk "Teori ve Pratik Arasında Parlamenter Sistemler", Beyrut, s. 286.

³⁹ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 66.

hurbaşkanı ve bir bakanlar kurulu vardır ve yetkilerini anayasa ve yasalara uygun olarak yürütmektedirler.⁴⁰

A- Cumhurbaşkanlığı Makamına Özgü Yetkiler

1- Genel (sınırlanmamış) yetkiler

2005 Irak Anayasası'nın cumhurbaşkanına özel bölümünün girişinde sınırlanmamış bir genel metin yer almıştır. Şöyle demektedir: "Cumhurbaşkanı, vatanın birliğinin sembolüdür. Ülkenin egemenliğini temsil eder. Anayasaya bağlılığı teminat altına alır. Irak'ın bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün anayasa hükümlerine uygun olarak korunması için faaliyet gösterir."⁴¹ Bu metin, görevlerine başlamadan önce cumhurbaşkanının eda ettiği anayasal yeminin ibarelerine yakındır.⁴² Cumhurbaşkanının, parlamenter sistemde cumhurbaşkanı olarak kullanabileceği sınırlı yetkiler bulunmaktadır. Rolü şekli olmaktadır, yasama ve yürütme otoriteleri arasında dengeyi korumak için çalışmaktadır.⁴³ Metnin cumhurbaşkanına "...anayasaya bağlılığı teminat altına alır..." biçimindeki atf ise mecazi bir ifadedir. Çünkü anayasa, anayasa metinlerini koruma ve hükümlerine uyma sorumluluğunu Yüksek Federal Mahkemeye vermiştir.⁴⁴ Nitekim Anayasanın 92. maddesi şöyledir: "Yüksek Federal Mahkeme aşağıdaki yetkileri kullanır: 1. Yürürlükte bulunan yasa ve yönetmenliklerin anayasaya uygunluğunu denetler..."

2- Cumhurbaşkanı yardımcılarını belirleme yetkisi

Irak Anayasası, yardımcılarının cumhurbaşkanının görevlerini yerine getirmesine yardımcı olan kişiler olması bakımından mantıklı bir yaklaşımla, cumhurbaşkanına yardımcılarını seçme yetkisi tanıyıp, görevlerini belirlemeyerek ve bunu bizatihi cumhurbaşkanına bırakarak diğer anayasalardan farklı bir yaklaşım sergilemiştir. 2005 Anayasası madde 69/2, Cumhurbaşkanı için bir veya daha fazla yardımcı seçimine ilişkin hükümlerin yasayla düzenlenmesini öngörmüştür. Bu amaçla 2011 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanı Yardımcıları

⁴⁰ NAKRABİ Behçet Sabri, (2002/2003), "Parlamenter Sistemde Yürütme Otoritesinin Anayasal Yetkilerinin Düzenlenmesi - Irak Modeli", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Selâhaddin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Irak, s. 104.

⁴¹ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 67.

⁴² Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 50.

⁴³ EL-MUSEVİ Âmir Abid Resn, (2014), "2005 Irak Cumhuriyeti Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanının Yetki ve Sorumluluğu - Karşılaştırmalı Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, el-Mustansariyye Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat, s. 101-102.

⁴⁴ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 93.

Yasası yayınlamıştır.⁴⁵ Bu yasanın birinci maddesi şöyledir: “Cumhurbaşkanı, anayasal görevlerini devralmasını müteakiben, üçten fazla olmamak koşuluyla, bir veya daha fazla yardımcı seçer. Bu makama adaylık, mutlak çoğunluğun onayı için Temsilciler Meclisi'ne sunulur.”

Buna ek olarak, cumhurbaşkanı yardımcılığı da siyasi, parti ve mezhebe dayalı paylaşımına tabi olmuştur. Zira 2005 Anayasası kapsamında yapılan ilk parlamento seçimlerinde ana siyasi kitleler arasında, devlet başkanının Kürt ırkından, cumhurbaşkanı birinci yardımcısının Şii mezhebenden, cumhurbaşkanı ikinci yardımcısının ise Sünni mezhebenden olması üzerinde ittifak sağlanmıştır. Bu durum, cumhurbaşkanı yardımcısının seçim yetkisinin cumhurbaşkanına bırakılmadığının en açık göstergesidir.

B- Yürütme Alanındaki Yetkileri

1- Başbakanı görevlendirme yetkisi

Irak Anayasası cumhurbaşkanına, çoğunluğa sahip parlamento bloğunun adayını hükümeti kurmakla görevlendirme yetkisi vermiştir.⁴⁶ Çoğunluğa sahip parlamento bloğundan kasıt, seçmenlerin en çok oyunu alan liste değil, milletvekillerinin parlamentoda oluşturduğu bloktur, seçim listelerine verilen oylar ise farklıdır. Zira Yüksek Federal Mahkeme, 25.03.2010 tarihli oturumunda Anayasanın 76. maddesini yorumlarken bu sonuca varmıştır.⁴⁷ Parlamento yönetim biçimlerinde bu yetki, parlamentodaki en yüksek sandalye oranını elinde bulunduran parlamento bloğu adayını hükümeti kurmak için görevlendirmekle sınırlı olduğundan şekli bir yetkidir.⁴⁸ Başbakanlık görevine aday olanın, görevlendirme tarihinden itibaren otuz gün içinde hükümeti kurması gerekmektedir.⁴⁹ Bu kişinin söz konusu süre içinde bir hükümet kurmayı başaramaması halinde, cumhurbaşkanı hükümeti kurması için başka bir adayı görevlendirir.⁵⁰ Bakanlar Kurulu güvenoyu alamadığı takdirde, Cumhurbaşkanı

⁴⁵ Bkz. El-Vakâi El-Irakîyye “Irak Resmî Gazetesi”, Sayı: 4174, 24.01.2011.

⁴⁶ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 76/1.

⁴⁷ Bkz. Yüksek Federal Mahkeme'nin 25.03.2010 tarihli (2010/Federal/25) sayılı kararı: <http://www.iraqijudicature.org>, 01.07.2018.

⁴⁸ EL-ŞUKRÎ, (2005), s. 286.

⁴⁹ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 76/2.

⁵⁰ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 76/3.

15 gün içerisinde yeni bir başbakan adayını hükümeti kurmakla görevlendirir.⁵¹

2- Başbakanın güvenoyunun geri çekilmesini istemek

Anayasanın 61/8/a-b. maddesine göre, “Cumhurbaşkanı Temsilciler Meclisi’ne başvuruda bulunarak başbakan hakkında güven oylaması yapılması isteminde bulunabilir.” Bu hükümle Irak Anayasası, cumhurbaşkanına başbakanın güvenoyunun çekilmesini talep etme yetkisini vermiş olmaktadır. Bu durum, yasama ve yürütme otoriteleri arasında denge ilkelerine dayanan parlamenter sisteminin ilkeleri ile uyumludur. Bakanlar Kurulunun parlamentoyu feshetme yetkisine karşın, Temsilciler Meclisi’nin de Bakanlar Kurulundan (Başbakan ve bakanlar) güvenoyunu çekme yetkisi vardır. Bu ilke, Bakanlar Kurulu hem Temsilciler Meclisi hem de cumhurbaşkanlığı nezdinde ikrar edildiğinde kullanılamaz. Bu nedenle, cumhurbaşkanının 2005 Anayasası çerçevesindeki yetkileri, sadece başbakanın güvenoyunu geri çekmek için Temsilciler Meclisi’ne talepte bulunmasıyla sınırlıdır.

3- Başbakanlık görevini üstlenme yetkisi

Anayasa, başbakanlık makamı herhangi bir sebepten dolayı boşaldığında, cumhurbaşkanının başbakan olarak görev yapması gerektiğine hükmetmiştir.⁵² Bunun gereği olarak, cumhurbaşkanı, kendi yetkilerine ek olarak Anayasanın başbakana verdiği tüm yetkilere ve görevlere sahip olacaktır. Böylece cumhurbaşkanı, devlet başkanlığı makamı ile hükümet başkanlığını birleştirecektir. Dolayısıyla bu iki makamın birleşimini engelleyen parlamenter sistemin temel ilkeleri geçersiz hale getirilmektedir. Kanaatimizce, bu yetkiyi başbakan yardımcısına ya da birden fazla yardımcı olduğu durumda birinci yardımcıya vermektir. Zira yardımcı, kabineye olan yakınlığı ve gündelik işleyişe vakıf olması nedeniyle başbakanın görevlerini daha iyi yerine getirebilir durumdadır.⁵³ Anayasa, başbakanlık makamının boş kalması halinde on beş günü geçmemek kaydıyla, cumhurbaşkanının hükümeti kurmak için başka bir adayı görevlendirmesini gerektirmektedir.⁵⁴

⁵¹ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 76/5.

⁵² Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 81/1.

⁵³ SALİH Rafi Hıdır, (2012), Faslu’s-Sultateyn et-Tenfîziyye ve’t-Teşriyye fi’n-Nizâmi'l-Barlemânî fi'l-İrak “Irak Parlamenter Sistemde Yürütme ve Yasama Erklerinin Ayrımı”, 1. Baskı, Mektebetu’s-Senhûrî, Bağdat, s. 100.

⁵⁴ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 81/2.

C- Dışişleri Alanındaki Yetkileri

1- Uluslararası antlaşma ve sözleşmeleri onaylama yetkisi

Anayasa, cumhurbaşkanına uluslararası antlaşma ve sözleşmeleri onaylama yetkisi vermiştir. Bu onay, Temsilciler Meclisi'nin uygun bulmasından sonra olmaktadır.⁵⁵ Anayasanın 61. maddesi, üye sayısının üçte iki çoğunluğu ile Temsilciler Meclisi tarafından çıkarılan bir yasa ile onaylama sürecinin düzenlenmesini öngörmüştür.⁵⁶ Bu iki maddeden anlaşılmaktadır ki yasa koyucunun iradesi, bu yetkiyi Temsilciler Meclisi'ne verme eğilimindedir. Anayasa Temsilciler Meclisi tarafından yapılacak onayın kabulünü sağlayan çoğunluk oranını belirlemiştir.⁵⁷ Uluslararası antlaşma ve sözleşmelerin onaylanmasını düzenleyen bu yasa henüz yürürlüğe girmemiştir, ancak 1979 yılı 111 sayılı Antlaşmalar Kanunu halen yürürlükte dir.⁵⁸ Irak Anayasası, cumhurbaşkanının buna ilişkin veto yetkisinin bulunmadığına referans vererek, antlaşma ve sözleşmeler cumhurbaşkanına havale edilmesinden sonraki 15 gün içerisinde cumhurbaşkanı tarafından onaylanmadıkları takdirde re'sen onaylanmış sayılmaktadırlar.⁵⁹

2- Büyükelçileri atama ve yabancı büyükelçilerin güven mektuplarını kabul etme yetkisi

Cumhurbaşkanı, büyükelçilerin atanması için bakanlar kurulunun teklifi üzerine, cumhurbaşkanlığı kararnamelerini çıkarır ve onaylanmak üzere Temsilciler Meclisi'ne sunar. Ayrıca cumhurbaşkanı bununla ilgili özel kararnameler yayımlar.⁶⁰

Cumhurbaşkanının büyükelçileri kabul etme yetkisine gelince, bu durum büyükelçilerin kabul edilmesine mi, yoksa karşılanmasına mı yöneliktir? Çünkü iki yetki arasında fark vardır. Parlamenter sistemlerde genellikle cumhurbaşkanına yabancı büyükelçileri karşılama yetkisi verilmektedir. Onları kabul etme yetkisi ise bakanlar kurulu veya başbakana verilmektedir. Anayasa, özellikle Irak büyükelçilerinin atanması yetkisini bakanlar kurulunun teklifi

⁵⁵ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 73/2.

⁵⁶ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 61/4.

⁵⁷ EL-ŞUKRÎ, (2005), s. 282.

⁵⁸ Bkz. El-Vakâi El-Irakîyye "Irak Resmî Gazetesi", Sayı: 2731, 17.09.1979.

⁵⁹ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 73/2.

⁶⁰ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 61/5-b. Cumhurbaşkanı, 13.09.2009 tarihli 103 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Dışişleri Bakanlığı bünyesine bazı Iraklı büyükelçiler tayin etmiştir. Bkz. El-Vakâi El-Irakîyye "Irak Resmî Gazetesi", Sayı: 4138, 05.10.2009.

üzerine Temsilciler Meclisi'ne vermiştir. Kanaatimizce, parlamenter anayasaları takip ederken bu yetki bakanlar kurulu ve Temsilciler Meclisi'ne verilmelidir.⁶¹

Irak Anayasasının, Iraklı büyükelçileri ve diplomatları görevlerinden almak ve muaf tutmakla yetkili makama atıfta bulunmaması dikkat çekicidir. Bu yetki, atama yetkisine sahip olan, görevden alma yetkisine de sahip olur ilkesine göre, atamakla yetkili otoriteye kıyasla Temsilciler Meclisi'nin onayı ile bakanlar kuruluna devredilemez. Zira bu, anayasaya ya da anayasal bir dayanağı olmaksızın bir veya daha çok otoritenin yetkisine ilave yapmak demektir. Kanaatimizce, büyükelçilerin ve diplomatik temsilcilerin görevi, süreleri yetkili makam tarafından yenilenmedikçe, hükümetin görev süresinin sona ermesi veya hükümetin ve Temsilciler Meclisi'nin birlikte görev süresinin sona ermesi ile sona ermektedir. Zira Irak'ta her parlamento bloğunun parlamenter temsilcilikleriyle orantılı bir şekilde büyükelçilerinin olması konusunda çalışmalar yapılmıştır. Dolayısıyla bu temsil bir parlamento döneminden diğerine farklılık gösterebileceğinden, parlamento bloklarının aday gösterdiği büyükelçilerin sayısının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

D- Askeri Alandaki Yetkileri

1- Silahlı kuvvetlere onursal komutanlık etme yetkisi

Cumhurbaşkanı silahlı kuvvetlerin onursal başkomutanıdır. Fakat bu, resmi protokoller ve törenlere yönelik sembolik bir görevdir.⁶² Başka bir ifadeyle cumhurbaşkanının silahlı kuvvetlerin başkomutanı olması, sembolik ve şekli bir otoriteye sahip olduğu, gerçek ve fiili yetki sahibinin ise başbakan olduğu anlamına gelmektedir.⁶³ Bu alanda Anayasa, cumhurbaşkanının yetki ve görevlerine kıyasla, gerçek ve fiili yetkileri başbakana vererek geleneksel parlamenter sistemleri izlemiştir. Bu ayırım bazı soruları da gündeme getirmektedir: Bu ayırımın amacı nedir? Makamın tek olması ve onun da cumhurbaşkanı ya da başbakana dayandırılması daha uygun olmaz mıydı? Belirtilmelidir ki, tüm Arap ülkelerinin yürürlükteki Anayasaları, Irak Anayasası tarafından benimsenen eğilimi öngörmemiştir. Bu nedenle Irak Anayasası, bu eğilimi benimsemekle kendine özgü bir yol izlemiştir.

⁶¹ EL-MUSEVİ, (2014), s. 111.

⁶² Bkz. Irak 2005 Anayasası, md. 73/9.

⁶³ Bkz. Irak 2005 Anayasası, md. 78. Metni şöyledir: "Başbakan, genel siyaseti doğrudan yürütmekten sorumludur ve silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır..."

2- Madalya ve şilt verme yetkisi

Cumhurbaşkanı tarafından uygulanan bu görev ve yetki onursaldır. Ancak Irak Anayasası'nın, cumhurbaşkanının bu yetkisini, yasaya uygun olarak başbakanın tavsiyesi ile sınırlandırmış olması da dikkat çekicidir.⁶⁴ Cumhurbaşkanının görev ve yetkisi hakkında böyle bir sınırlamaya gidilmesi yersizdir. Zira cumhurbaşkanı, parlamenter sistemde devletin en üst makamı ve onursal başkanıdır.

3- Savaş ve olağanüstü hal ilan edilmesini talep yetkisi

Irak Anayasası, cumhurbaşkanı ve başbakana, Temsilciler Meclisi'ne savaş ve olağanüstü hal ilan etmesi için ortak bir talep sunma yetkisi vermiştir. Temsilciler Meclisi'nin üçte iki çoğunluğunun onayı alındığı takdirde bu talep kabul edilir.⁶⁵ Böylelikle cumhurbaşkanı da başbakan da tek başına savaş veya olağanüstü hal ilanını talep edememekte, aksine bu iki makam Temsilciler Meclisi'ne birlikte talepte bulunabilmektedir. Belki de olağanüstü hal ilanında başbakanı cumhurbaşkanına ortak kılmanın amacı, tehlikeli sonuçları göz önünde bulundurularak bu talebin ciddiyetini ve gerçek bir ihtiyaca karşılık oluşunu güvence altına almaktır. Ancak kanaatimizce, Temsilciler Meclisi üyelerinin üçte ikisinin onaylaması, olağanüstü hal ilanına ilişkin gerekçelerin mevcudiyetini doğrulamaya yeterli güvenceye sahiptir. Üstelik bu yaklaşım, sürecin tıkanmasına dahi neden olabilir. Özellikle 2004 yılı *Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu*'ndan bu yana süreç, cumhurbaşkanının bir ırktan ve başbakanın başka bir ırktan olması üzerine işlemiştir. Her ikisinin ardında da bir parlamenter blok, oldukça farklı partisel ve siyasal çıkarlar durmaktadır. Irak Anayasası, aynı zamanda, olağanüstü hal ilan edildiğinde ülkenin işlerini yönetmek için gerekli olan istisnai yetkileri başbakana vermekte de benzersizdir.⁶⁶

IV- 2005 ANAYASASI'NDA CUMHURBAŞKANININ YARGI İLE İLGİLİ YETKİLERİ

Cumhurbaşkanı, yasama ve yürütmeye ilişkin yetkileriyle birlikte yargısal yetkilere de sahiptir. Irak Anayasa'nın 73. maddesine binaen, cumhurbaşkanı hâkimleri atamak, özel af çıkarmak ve idam cezalarını onaylamak gibi yetkileri bulunmaktadır. Bunlar oldukça sınırlı yetkililerdir.

⁶⁴ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 73/5.

⁶⁵ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 61 /9-a.

⁶⁶ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 61 /9-c; ED-DERRACİ, (2009), s. 165.

A- Hâkimleri Atama Yetkisi

Irak Anayasası'nın 73. maddesinin 7. fıkrası ile, cumhurbaşkanına Yüksek Yargı Kurulu başkanının önerisine binaen yargı otoritesinin üyelerini⁶⁷ ve hâkimleri tayin etmesini öngören cumhurbaşkanlığı kararnameleleri çıkartma yetkisi vermiştir.⁶⁸

B- Özel Af Çıkarma Yetkisi

Özel af, bir kişi veya birkaç kişi ile sınırlı bir grubu affetmektir. Genelde kararnameyle çıkartılır. Bu sayede kesinleşmiş ceza tamamen veya kısmen düşmekte ya da daha hafif bir ceza ile değiştirilmektedir. Bu af, tamamlayıcı cezaları veya ihtiyati tedbirleri etkilememektedir.⁶⁹ Cumhurbaşkanının bu yetkisi fiili olmaktan ziyade şeklidir. Zira Anayasa, bu yetkiyi başbakanın önerisi ile sınırlandırmıştır.⁷⁰ Ayrıca bu şekli yetki kişisel hakların ihlali, uluslararası suçlar, terör suçları, mali ve idari yolsuzluklar gibi suçlamalarla mahkûm olanların affedilmesini kapsamamaktadır.⁷¹

C- İdam Cezalarını Onaylama Yetkisi

Irak Anayasası'nın 73. maddesinin 8. fıkrası ile, cumhurbaşkanına idam cezalarını onaylama yetkisi tanımlanmıştır. Bu ise ceza hukukunun öngördüğü bir uygulamadır. Şeklî bir yetki olmasına rağmen Anayasa tarafından kısaca düzenlenmiştir.⁷² Zira cumhurbaşkanının herhangi bir nedenle bulunmaması veya yetkisini kullanmaktan çekinmesi durumunda, bu idam cezasının onayını cumhurbaşkanının yerine kimin gerçekleştireceği belirtilmemiştir. Nitekim Irak'ın eski Cumhurbaşkanı Celal Talabani, hem idam cezasının kaldırılması için sunulmuş bir talebe imza atmıştır, hem de fesih edilen Baas Partisi'nin bazı

⁶⁷ Yargı otoritesi üyeleri: 1- Federal Temyiz Mahkemesi Başkanı – Başkan; 2- Federal Temyiz Mahkemesi Başkanı Yardımcıları – Üye; 3- Başsavcı – Üye; 4- Yargı Denetleme Kurulu Başkanı – Üye; 5- İstinaf Mahkemelerinin Başkanları – Üyeleri.

⁶⁸ 64 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle 52 yargıç atanmıştır. Bkz. El-Vakâi El-Irakîye “Irak Resmî Gazetesi”, Sayı: 4092, 20.10.2008.

⁶⁹ Bkz. 1969 yılı 111 sayılı Irak Ceza Kanunu, md. 153.

⁷⁰ Bkz. 2005 Irak Anayasası, md. 73/1.

⁷¹ 2003 Irak işgalinden sonra Cumhurbaşkanı af yetkisini kullanmamıştır.

⁷² 2005 Irak Anayasa'nın 73. maddesinin 8. fıkrası: “Yetkili mahkemeler tarafından verilen idam cezalarını onaylamak.”

liderlerine verilen idam cezalarını onaylamaktan çekinmiştir.⁷³ Cumhurbaşkanı hükmü onaylamadığı takdirde idam cezasına çarptırılanların akıbeti ne olacaktır? Ceza, ömür boyu hapis ya da müebbet hapis cezasına mı indirilecektir? Yoksa, hüküm kararının havale edilmesinden itibaren on beş gün sonra onaylanmış olarak mı kabul edilecektir? Cumhurbaşkanı yardımcısının onaylaması mümkün müdür? Bütün bu sorular hakkında Anayasa ve Irak ceza mevzuatı bir düzenleme getirmeyerek yoruma açık bırakmıştır. Hâlbuki konu, ölüm cezasına çarptırılan bir kişinin akıbeti ile ilgili olduğundan oldukça önemlidir. Anayasa, cumhurbaşkanının verilen idam cezasını onaylamama olasılığına ilişkin bir çözüm öngörmeliydi. Ayrıca, özellikle Irak gibi bir ülkede, siyasi değerlendirmelerin, cumhurbaşkanının idam cezasını onaylama veya bu karardan kaçınma kararında etkin rol oynayabileceği kesindir. Belki de yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlamak için cumhurbaşkanına, şekli de olsa bu yetkinin verilmemesi daha iyi olurdu.

Anayasa ile belirlenen bu görev ve yetkilere ek olarak, ilave edilen bir başka yetki de cumhurbaşkanlığı kararnameleri çıkartmaktır. Anayasanın 73/7. maddesi uyarınca cumhurbaşkanına yürütme, yasama ve yargı işlevleri alanında ya da anayasanın parlamento ya da bakanlar kurulunun talebi üzerine cumhurbaşkanlığı kararnamesinin çıkarılması gerektiğini öngördüğü hususlarda ve bu anayasada belirtilen diğer cumhurbaşkanlığı yetkilerini kullanma hususunda, anayasada öngörülen yetkileri çerçevesinde gerekli görüldüğü şekilde cumhurbaşkanlığı kararnameleri çıkartma hakkı vermiştir.⁷⁴ Bu madde ile Anayasa, cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini sona erdirmiştir. Anayasa koyucunun bu maddeyi Anayasaya yerleştirmesi isabetli olmuştur. Zira cumhurbaşkanının yetkileri, Anayasanın 61. ve 64. maddelerinde olduğu gibi 73. maddesinde de sınırlandırılmamış olarak, anayasa metinleri içerisinde dağıtılmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

2005 Irak Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Yetkileri çalışmamız sonucunda, aşağıdaki gibi özetlenebilecek bir dizi sonuç ve önerilere ulaşılmıştır:

Tespitler:

Parlamentar sistemi benimseyen 2005 Anayasası, cumhurbaşkanının

⁷³ EZ-ZÂMİLÎ Sâcid Muhammed, (2014), *Mebâdiu'l Kânuni'd-Düsturi ve'n-Nizâmu'd-Düsturi fi'l-Irak "Irak'ta Anayasa Hukuku İlkeleri ve Anayasal Sistem"*, Dar Ninova Basım-Yayın-Dağıtım, Irak-Divaniye, s. 448.

⁷⁴ ABDÜLHAMİD, (2010), s. 319-320.

yetkilerini belirlemek hususunda diğer parlamenter anayasal sistemlere kıyasla kendine özgü bir orta yol izlemiş, cumhurbaşkanına yalnızca sembolik ve protokol nitelikli dar yetkiler tanıyan ilk eğilim ile daha geniş yetkiler tanıyan ikinci eğilim arasında karma bir rejim benimsemiştir.

Dolayısıyla cumhurbaşkanına, kanun tasarıları teklif etmek, sözleşmeleri onaylamak gibi önemli yetkiler tanıması; parlamenter sistemlerde öngörülme-
yen başbakandan güvenoyu çekilmesini isteme yetkisi, ayrıca sembolik bir yetki olduğu varsayılan başbakana hükümeti kurmayı teklif etme yetkisi gibi yetkiler vermiştir. Ancak tecrübeyle sabit olmuştur ki cumhurbaşkanı, başbakan adayının seçiminde kritik bir rol oynayabilmektedir. Cumhurbaşkanı ayrıca, başbakanlık makamının herhangi bir sebeple boş kaldığı durumlarda, başbakan yardımcısı olmasına rağmen, yürütme organını üstlenebilmektedir.

Son olarak anayasa cumhurbaşkanına, parlamenter sistemlerde cumhurbaşkanının sahip olduğu önemli yetkilerden biri olan yasaları veto yetkisi tanımamıştır. Cumhurbaşkanı, kanun teklifleri için yalnızca uzlaştırıcı veto yetkisi tanınmış olması ve belirlenen çoğunluk oranıyla parlamentoda (Temsilciler Meclisi) kabul edilmiş kanun tekliflerini onaylama zorunluluğu getirilmiş olması dikkat çekicidir.

Öneriler:

Bu araştırmada, parlamenter cumhuriyet sisteminin benimsediği 2005 Irak Anayasasına göre cumhurbaşkanının yetkilerine ilişkin olarak sunduğumuz öneriler, anayasa metinlerinin aşağıdaki gibi değiştirilmesine yöneliktir:

1- Cumhurbaşkanı, ülkenin güvenliği, devletin bütünlüğü, anayasası ve demokratik sistemini tehdit eden herhangi bir ciddi tehlike ile karşılaşıldığında, savaş hallerinde veya iktidarın barışçıl yollarla devredilmesine mani olan tüm durumlarda, kanun hükmünde kararname çıkarabilme yetkisi tanınmalı ve tüm bu yetkiler, gerektirici sebeplerin ortadan kalkmasıyla birlikte sona ermelidir.

2- Normal koşullarda ve keza istisnai koşullarda, cumhurbaşkanının bakanlar kurulu ile birlikte hareket etmesini, hükümetin bu koşullarda yetkilerini kötüye kullanmamasını ve cumhurbaşkanının devletin kamu otoriteleri arasındaki dengeleri korumada etkin rol üstlenmesini sağlayacak şekilde cumhurbaşkanının yetkileri genişletilmelidir.

3- Cumhurbaşkanı, yetkilerini icra ederken yürütme organına iştirak edecek ve hükümetin bu yetkilerini kötüye kullanmasına engel olacak şekilde yasaları veto yetkisi tanınmalıdır.

4- Cumhurbaşkanı, sistemin kilitlenmesi halinde, yasama ve yürütme

organları arasında denge sağlama arzusuna binaen başbakanın talebi üzerine Temsilciler Meclisi'ni feshetme yetkisi tanınmalıdır.

KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler

- ABDÜLHAMİD, Esil Hazal; (2010), "Parlamentar Sistemde Devlet Başkanının Hukuki Konumu", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, el-Mustansariyye Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat.
- ABİD, Hüseyin Levhin; (2012), "Irak Anayasalarında Devlet Başkanının Yetkileri ile Sorumlulukları Arasındaki Dengenin Boyutu (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Bağdat Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat.
- BEDR, Ahmed Selame; (2003), el-İhtisâs et-Teşrii li-Raîsi'd-Devle fi'n-Nizâmî'l Barlamânî (Parlamentar Sistemde Devlet Başkanının Anayasal Yetkileri) - Karşılaştırmalı Bir İnceleme (Mısır, Fransa ve İngiltere), Dâru'n Nahdati'l Arabiyye, Kahire.
- CEMALEDDİN, Sami; (2005), el-Kanun el-Düsturi ve's-Şer'iyetu'd-Düsturiyye alâ Dûi'l-Mahkeme ed-Düsturiyye el-Ulyâ (Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin Kararı Işığında Anayasa Hukuku ve Anayasal Meşruiyet), 2. Baskı, El-Meârif Yayınları, İskenderiye.
- ED-DERRACİ, Cafer Abid es-Sade Buheyr; (2009), el-Tevâzun beyne's Sulta ve'l-Hurriyye fi'l-Enzîmeti'd Düsturiyye (Anayasal Sistemlerde Otorite-Özgürlük Dengesi) - Karşılaştırmalı Bir İnceleme, 1. Baskı, Dâru'l-Hâmid Yayın-Dağıtım, Ürdün.
- EL-CEMEL, Yahya; (1974), en-Nizâmu'd Düstûri fi Cumhuriyyeti Mısır el-Arabiyye meâ Mukaddime fi Diraseti'l-Mebâdii'd Düstûriyye el-Âmme (Mısır Arap Cumhuriyeti'nde Anayasal Sistem ile Birlikte Genel Anayasal İlkelere Giriş), Dâru'n Nahdati'l Arabiyye, Kahire.
- EL-MUSEVİ, Âmir Abid Resn; (2014), "2005 Irak Cumhuriyeti Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanının Yetki ve Sorumluluğu, Karşılaştırmalı bir inceleme", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, el-Mustansariyye Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat.
- EL-ŞUKRÎ, Ali Yusuf; (2005), Dirâsât Havle'd Dustûri'l-Iraqi (Irak Anayasası Üzerine Çalışmalar), 3. Baskı, Âfâk Irak Çalışma ve Araştırmaları Vakfı, Bağdat.
- EL-ŞUKRÎ, Ali Yusuf; (2011), et-Tenâsub beyne Sultati Raîsi'd-Devle ve Mesûliyyetihi fi'd-Desâtîri'l-Arabiyye (Arap Anayasalarında Devlet Başkanının Yetkileri ile Sorumlulukları Arasındaki Orantı), El-Halebi Hukuk Yayınları, Amman.
- EL-VEKİL, Muhammed; (2003), Haletu't-Tavâri ve Sulutat ed-Dabt el-İdari

- (Olağanüstü Hal ve İdari Düzenleme Yetkileri) - Karşılaştırmalı Bir İnceleme, 2. Baskı, Dâru'n Nahdati'l Arabiyye, Kahire.
- ESAD, Fayiz; (2005), Nâzra fi'l-Nizâmü'l Destûriyye ve'l-Siyâsiyyetü'l-İrakiyye, Dâr'ul-Butsan Yayınevi, Bağdat.
- ESAD, Fayiz; (2005), Dirâse Nâkdiyye Li'destûr Cumhuriyetü'l-İrak, Dâr'ul-Butsan Yayınevi, Bağdat.
- EZ-ZÂMİLÎ, Sâcid Muhammed; (2014), Mebâdiu'l Kânuni'd-Düsturi ve'n-Nizâmü'd-Düsturi fi'l-İrak (Irak'ta Anayasa Hukuku İlkeleri ve Anayasal Sistem), Dar Ninova Basım-Yayın-Dağıtım, Irak-Divaniye.
- FEHMÎ, Ömer Hilmi; (1980), el-Vazîfe et-Teşriyye li-Raîsi'd-Devle fi'n-Nizâmeyn er-Riâsi ve'l-Barlamânî (Başkanlık ve Parlamenter Sistemlerde Devlet Başkanının Yasama Görevi) - Karşılaştırmalı Bir İnceleme, 1. Baskı, Dâru'l Fikri'l Arabi, Kahire.
- HALİD, Hamid Hanun; (2012), Mebâdiu'l-Kânun ed-Düstûri ve Tatavvuru'n-Nizâm es-Siyasi fi'l-İrâk (Irak'ta Anayasal Hukuk İlkeleri ve Siyasal Sistemin Gelişimi), 2. Baskı, Ed-Dâru'l-Câmiyye Basım-Yayın, Bağdat.
- HAŞİM, Şevki Saad; (2008), "Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının Yasama Yetkileri - Karşılaştırmalı Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Nehrayn Üniversitesi, Hukuk Fakültesi.
- NAKRABÎ, Behçet Sabri; (2002/2003), "Parlamenter Sistemde Yürütme Otoritesinin Anayasal Yetkilerinin Düzenlenmesi (Irak Modeli)", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Selâhaddin Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Irak.
- OSMAN, Osman Halil; EL-TAMAVÎ, Süleyman; (1952), el-Kanun ed-Düstûri ve'l-Mebâdiu'l Amme ve'd-Düstûr el-Mısri (Anayasa Hukuku, Genel İlkeler ve Mısır Anayasası), 3. Baskı, El-Fikr El-Arabi Yayınevi, Kahire.
- SALİH, Rafi Hıdır; (2012), Faslu's-Sultateyn et-Tenfiziyye ve't-Teşriyye fi'n-Nizâmî'l-Barlemânî fi'l-İrak (Irak Parlamenter Sistemde Yürütme ve Yasama Erklerinin Ayrımı), 1. Baskı, Mektebetu's-Senhûrî, Bağdat.
- SELAM, İhab Zeki; (1983), er-Rakâbe es-Siyasiyye alâ A'mâl es-Sulta et-Tenfiziyye fi'n-Nizâmî'l Barlamani (Parlamenter Sistemde Yürütme Otoritesinin Faaliyetlerine Yönelik Siyasi Denetim), Kahire.
- SÜLEYMAN, İsam; (2010), el-Enzime el-Barlamâniyye beyne'n Nazariyye ve't-Tatbîk (Teori ve Pratik Arasında Parlamenter Sistemler), Beyrut.
- YUNUS, Meha Behçet; (1995), "Irak'ta Temsilciler Meclislerinin Feshi", Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Bağdat Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat.

Anayasa, Dergiler ve İnternet Siteleri

2005 Irak Anayasası

1969 yılı 111 sayılı Irak Ceza Kanunu.

El-Vakâi El-Irakiyye (Irak'ın Resmi Gazetesi).

HALİD, Hamid Hanun; (2009), "Sultatu Raîsi'd-Devle fi'l-İ'tirâd alâ Meşrûâtî'l-Kavânîn (Devlet Başkanının Kanun Tasarılarına İtiraz Yetkisi)", El-Ulum El-Kanuniyye Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, Bağdat Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Bağdat.

ŞÜKÜR, Soran; HASAN, Mazin; (Mart 2005), "Irak'ta Demokrasi Provası", Asam Dergisi, Cilt 5, Sayı 59, Ankara.

Yüksek Federal Mahkeme'nin (2010/Federal/43-44) sayılı hükmü: <http://www.iraqia.iq>. 05.06.2018.

Yüksek Federal Mahkeme'nin 25.03.2010 tarihli (2010/Federal/25) sayılı kararı: <http://www.iraqijudicature.org>. 01.07.2018.